

DATOS IDENTIFICATIVOS

Xénero, violencia e intervención social

Materia	Xénero, violencia e intervención social			
Código	O05G220V01909			
Titulación	Grao en Traballo Social			
Descritores	Creditos ECTS	Sinale	Curso	Cuadrimestre
	6	OP	4	2c
Lingua de impartición	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa			
Coordinador/a	Vázquez Figueiredo, María José			
Profesorado	Fariña Rivera, Francisca Vázquez Figueiredo, María José			
Correo-e	figueiredo@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	(*)Esta materia pretende proporcionar, de forma xeral, unha aproximación psicosocial á violencia de xénero, abordando os determinantes epistemolóxicos, psicolóxicos, xurídicos e sociais desta problemática, así como as principais medidas de prevención, intervención e tratamento.			

Competencias de titulación

Código	
A1	Traballar e valorar de xeito conxunto con persoas, familias, grupos, organizacións e comunidades as súas necesidades, limitacións, dificultades, malestares e circunstancias
A2	Analizar situacións sociais obxecto de intervención, planificar, desenvolver, executar, revisar e avaliar a práctica do traballo social con persoas, familias, grupos, organizacións, e comunidades e con outros profesionais
A3	Traballar coas persoas para que sexan autosuficientes e con capacidade para manifestar as súas necesidades, desexos, puntos de vista e circunstancias
A6	Demostrar competencia profesional no exercicio do traballo social
A7	Establecer relacións profesionais co fin de identificar a forma máis adecuada de intervención
A8	Interactuar con persoas, familias, grupos, organizacións e comunidades para axudarlles a tomar decisións ben fundamentadas achega das súas necesidades, circunstancias, riscos, opcións preferentes e recursos, considerando a diversidade cultural -e polo tanto a especificidade das minorías étnicas, culturais, lingüísticas...-, a existencia de promover a igualdade entre homes e mulleres, a necesidade de tender cara a unha sociedade ambientalmente sustentable e de defender os valores da paz
A9	Valorar as necesidades e opcións posibles para orientar unha estratexia de intervención
A10	Responder a situacións de crise valorando a urxencia das situacións, planificando e desenvolvendo accións para facer fronte ás mesmas e revisando os seus resultados
A12	Preparar, producir, implementar e avaliar os plans de intervención co sistema cliente e os colegas profesionais negociando o fornecemento de servizos que deben ser empregados e revisando a eficacia dos plans de intervención coas persoas implicadas co fin de adaptalos ás necesidades e circunstancias cambiantes. Considerar os deberes éticos da profesión relativos ao sistema cliente a respecto da confianza, a proximidade, a afectividade, as relacións igualitarias, o respecto á diversidade cultural, etc
A18	Deseñar, implementar e avaliar proxectos de intervención social
A19	Defender as persoas, familias, grupos, organizacións e comunidades e actuar no seu nome se a situación o requirir
B1	Capacidade de análise e síntese
B2	Capacidade de organización e planificación
B3	Capacidade reflexiva
B4	Comunicación oral e escrita nas linguas nativas
B8	Capacidade de xestión da información
B9	Resolución de problemas
B10	Toma de decisións
B11	Traballo en e con equipos diversos
B12	Traballo en equipo de carácter interdisciplinar

B14	Habilidades nas relacións interpersoais
B15	Recoñecemento e respecto á diversidade e á multiculturalidade
B16	Razoamento crítico
B17	Compromiso ético
B18	Aprendizaxe autónoma
B19	Adaptación a novas situacións
B23	Motivación pola calidade
B24	Sensibilidade cara a temas medio ambientais, igualdade entre home e mulleres, cultura da paz, etc.

Competencias de materia

Resultados previstos na materia	Resultados de Formación e Aprendizaxe	
1. Que o alumno/a sexa capaz de describir implementar intervencións que posibiliten aos usuarios de servizos sociais (persoas, familias, grupos, organizacións e comunidades) tomar decisións acordes ás súas necesidades, circunstancias, riscos, opcións preferentes e recursos, tomando como máxima a resolución pacífica de conflitos e a promoción da equidade de xénero, así como o respecto cara diversidade cultural.	A1 A2 A3 A6 A7 A8 A9 A18 A19	B1 B2 B3 B4 B8 B9 B10 B11 B12 B14 B15 B16 B17 B19 B24
2. Ser capaz de describir e aplicar os protocolos de valoración do grao de risco (extremo, alto, medio, baixo) de emisión de condutas violentas, o protocolo de protección das vítimas de violencia, así como os programas de prevención de recaídas.	A1 A9 A10 A12 A19	B1 B2 B3 B4 B9 B14 B15 B16 B17 B19
3. Ser capaz de describir, de forma xeral, as características básicas asociadas aos programas de intervención social, especialmente aos de violencia de xénero, sabendo a qué demandas deben responder nesa situación e cómo deben facelo.	A1 A2 A3 A9 A12	B1 B2 B3 B4 B9 B10 B11 B12 B14 B16 B17 B18 B19 B23

Contidos

Tema	
TEMA 1.- TEORÍA DE XÉNERO	1.1. HISTORIA 1.2. DESENROLO CONCEPTUAL
TEMA 2.- MARCO TEÓRICO E CONCEPTUAL DA VIOLENCIA DE XÉNERO.	2.1.- LEXISLACIÓN NACIONAL E INTERNACIONAL 2.2.- TEORÍAS EXPLICATIVAS DA VIOLENCIA DE XÉNERO. 2.3.- FACTORES EXPLICATIVOS 2.3.1. INDIVIDUAIS 2.3.2. RELACIONACIONAIS 2.3.3. COMUNITARIOS 2.3.4. SOCIAIS

TEMA 3.- APROXIMACIÓN PSICOSOCIAL Á VIOLENCIA DE XÉNERO.

3.1.- TIPOLOXÍA DA VIOLENCIA DE XÉNERO
3.1.1.- VIOLENCIA FÍSICA
3.1.2.- VIOLENCIA SEXUAL
3.1.3.- VIOLENCIA PSICOLÓXICA
3.2.- INDICADORES DA VIOLENCIA DE XÉNERO.
3.2.1. INDICADORES EPIDEMIOLÓXICOS
3.2.2. INDICADORES XUDICIAIS
3.2.3. INDICADORES SOCIAIS

TEMA 4.- EFECTOS DA VIOLENCIA DE XÉNERO E FAMILIAR

4.1.-CONSECUENCIAS PARA A VÍCTIMA
4.2.-CONSECUENCIAS PARA O AGRESOR
4.3.-CONSECUENCIAS PARA O MENOR

TEMA 5. -PROGRAMAS DE INTERVENCIÓN

5.1.-INTERVENCIÓN PSICOSOCIAL CON MULLERES MALTRATADAS
5.2.-INTERVENCIÓN PARA MALTRATADORES DE XÉNERO.
5.3.-PROGRAMA DE AXUDA AOS FILLOS QUE VIVIRON A VIOLENCIA FAMILIAR.
5.4.-APOIO SOCIAL E REDES SOCIAIS

Planificación

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Actividades introdutorias	2	2	4
Sesión maxistral	17	34	51
Seminarios	6	12	18
Titoría en grupo	7	0	7
Traballos de aula	10	20	30
Traballos tutelados	2	16	18
Probas de tipo test	1	1	2
Outras	5	15	20

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Actividades introdutorias	Efectúase unha introducción xeral á materia.
Sesión maxistral	Nas sesións maxistrais expóñense os contidos teóricos da materia. O profesorado proporcionará todo o material explicado na clase.
Seminarios	Debatiranse os capítulos de libro, artigos ou material audiovisual que aborden temas vinculados aos contidos da materia. O alumnado deberá entregar unhas conclusións sobre a sesión.
Titoría en grupo	As titorías empréganse para levar a cabo o seguimento dos traballos de grupo, e poder avaliar as aportacións de cada alumno/a.
Traballos de aula	Os estudantes responden a diversas cuestións que miden o grao de comprensión dos contidos abordados nas sesións.
Traballos tutelados	O alumno/a realizará de forma grupal un traballo sobre a temática que o profesor lle encomende.

Atención personalizada

Metodoloxías	Descrición
Traballos tutelados	Para atender de forma persoal, ao alumno/a que o requira, adoptaránse dúas modalidades: 1) Presencial. Na aula, durante as sesións de titorías do grupo. No despacho do profesor no horario de titoría. 2) Non presencial. Os/as alumnos/as que non puideron asistir ás titorías presenciais poderán consultar ao profesor as dúbidas que teñan sobre os temas da materia por correo electrónico
Titoría en grupo	Para atender de forma persoal, ao alumno/a que o requira, adoptaránse dúas modalidades: 1) Presencial. Na aula, durante as sesións de titorías do grupo. No despacho do profesor no horario de titoría. 2) Non presencial. Os/as alumnos/as que non puideron asistir ás titorías presenciais poderán consultar ao profesor as dúbidas que teñan sobre os temas da materia por correo electrónico
Seminarios	Para atender de forma persoal, ao alumno/a que o requira, adoptaránse dúas modalidades: 1) Presencial. Na aula, durante as sesións de titorías do grupo. No despacho do profesor no horario de titoría. 2) Non presencial. Os/as alumnos/as que non puideron asistir ás titorías presenciais poderán consultar ao profesor as dúbidas que teñan sobre os temas da materia por correo electrónico

Avaliación

Descrición	Cualificación
------------	---------------

Probas de tipo test	Nas clases maxistras o alumnado, de forma periódica, contestará a unha proba tipo test; de forma que, se logra, sistemáticamente, os coñecementos avaliados quedará exento do exame final. No caso de non adquirir os coñecementos básicos, os estudantes terán que facer unha proba final, tipo test, sobre o temario. A data do exame oficial estará exposto na páxina web da Facultade de Ciencias da Educación consultar http://webs.uvigo.es/educacion-ou/	50
Outras	Seminarios. Serán sesións prácticas na aula. O/A alumno/a analizará diferentes materiais (artigos, capítulos de libro, probas de avaliación, programas de intervención, material audiovisual, entre outros) relacionados coas temáticas da materia. Suporá un 20% da nota. Traballos tutorizados. O alumnado realizará traballos, en grupo, sobre o material estudado nos seminarios, que serán supervisados polo profesor nas sesións de pequeno grupo. Suporá un 30% da calificación final.	50

Outros comentarios sobre a Avaliación

Darase unha resposta axustada ás necesidades concretas de cada alumno en particular, considerando a súa modalidade de matrícula ou posibilidade de asistencia.

Alumnos presenciales. Alumnos matriculados a tempo completo.

a) Exame.-Para avaliar a adquisición dos contidos da guía aplicaranse, de forma periódica, probas tipo test; a calificación obtida supón o 50% da nota final. Cabe significar que os contidos que se superen non teñen que ser avaliados, novamente, nas subseguintes probas. Estas vanse efectuar con antelación á data oficial, que establece a Facultade de Educación (ver, tableiro de anuncios e páxina Web da Facultade). Polo tanto, só terán que se presentar, a proba final, os/as alumnos/as que non superaron as probas que se foron realizando ao longo do cuatrimestre. As calificacións obtidas faranse publicas na plataforma FAITIC.

b) Traballos.-Para avaliar as competencias trasversais e específicas da materia valórase a evolución e o nivel de profundización e calidade dos traballos, tanto presenciais como non presenciais, efectuados ao longo do cuatrimestre. A puntuación obtida suporá o 50% da nota final. A planificación dos traballos é progresiva e as entregas son periódicas. A descrición dos traballos, as datas de entrega e as calificacións quedarán expostas na plataforma FAITIC.

Alumnos non presenciais. Matriculados a tempo parcial

a) Exame.- Para avaliar a adquisición dos coñecementos da guía aplicaranse probas tipo test, a calificación obtida supón o 50% da nota final. A proba é a mesma que para alumnos presenciais. Cabe significar que os contidos que se superen no teñen que ser, novamente, avaliados nas subseguintes probas. Estas vanse efectuar con antelación á data oficial que establece a Facultade de Educación (ver, tableiro de anuncios e páxina Web da Facultade). De modo que, só terán que se presentar, a proba final, os alumnos que non superaron as probas que se foron realizando ao longo do cuatrimestre.

b) Traballos.-Para avaliar as competencias trasversais e específicas da materia valórase a evolución e o nivel de profundización e calidade dos traballos non presenciais, efectuados ao longo do cuatrimestre. A puntuación obtida suporá o 50% da nota final. A entrega dos traballos lévase a cabo; con antelación á data do exame oficial. A descrición dos traballos, as datas de entrega e as notas quedarán expostas na plataforma FAITIC da Uvigo.

Segunda convocatoria, nullo.

Valoración da evolución do progreso alumnado na adquisición de competencias

O alumnado tanto presencial como non presencial só se ten que examinar dos contidos e destrezas que non chegou a superar na convocatoria de xuño, ao conservarse a calificación das competencias adquiridas. A calificación final é resultado do nivel de competencia conseguida, con relación aos obxectivos da materia, na convocatoria de xuño e nullo.

Bibliografía. Fontes de información

Fariña, F., Arce, R., y Buela-Casal, G, **Violencia de género. Tratado psicológico y legal**, Biblioteca Nueva,
Fariña, F. Arce, R., Seijo. D., y Novo, M., **Prevención e intervención en violencia de género y familiar**, Nino,
Rodríguez, J.; Bringas, C., Fariña, F., Arce, R. y Bernardo, A., **Psicología Jurídica y Victimología**, Ediciones de la Universidad de Oviedo.,

Bibliografía complementaria por tópicos da materia

□ Fundamentos da violencia de xénero

Arce, R., Fariña, F., Carballal, A., y Novo, M. (2009). Creación y validación de un protocolo de evaluación forense de las secuelas psicológicas de la violencia de género. *Psicothema*, 21(2), 241-247. ISSN: 0124-9915. Disponible en: <http://www.psicothema.es/psicothema.asp?ID=3621>

Arce, R., Fariña, F., y Novo, M. (2009). Contraste del desarrollo de la inteligencia emocional en penados por violencia de género, menores de reforma y adultos sin antecedentes. En F. Expósito y S. de la Peña (Eds.), *Psicología jurídica de la violencia y de la delincuencia: Actuaciones con víctimas y victimarios* (pp. 191-198). Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia. ISBN: 978-84-692-5506-3.

Arce, R., Fariña, F., y Novo, M. (2009). Estudio de la salud mental en penados en tercer grado. En F. Expósito y S. de la Peña (Eds.), *Psicología jurídica de la violencia y de la delincuencia: Actuaciones con víctimas y victimarios* (pp. 199-205). Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia. ISBN: 978-84-692-5506-3.

Arce, R., Fariña, F., y Vilariño, M. (2010). Contraste de la efectividad del CBCA en la evaluación de la credibilidad en casos de violencia de género. *Intervención Psicosocial*, 19(2), 109-119. ISSN: 1132-0559.

Carracedo, S., Fariña, F., y Seijo, D. (2010). Evaluación del estado psicoemocional en menores testigos de violencia de género. En R. González Cabanach, A. Valle Arias, R. Arce Fernández, y F. Fariña Rivera. (Eds.) *Psicología y Salud* (pp. 181-195). A Coruña: Psicoeduca. ISBN: 978-84-938674-1-6. Depósito Legal: C 4153-2010.

Fariña, F., Arce, R., y Novo, M. (2008). Estado clínico y tratamiento penitenciario en penados en tercer grado por violencia de género. En F. J. Rodríguez, C. Bringas, F. Fariña, R. Arce, y A. Bernardo (Eds.), *Psicología jurídica. Entorno judicial y delincuencia* (pp. 375-382). Oviedo: Ediciones de la Universidad de Oviedo. ISBN: 978-84-8317-707-5.

Fariña, F., Novo, M., y Seijo, D. (2010). Estudio de la opinión de los universitarios españoles sobre igualdad de género y custodia compartida. En F. Fariña, R. Arce, M. Novo, y D. Seijo (Coords.) *Separación y divorcio: interferencias parentales* (pp. 255-265). Santiago de Compostela: Nino.

Victimología e violencia de género

Arce, R., Carballal, A., Fariña, F., y Seijo D. (2004). Can mock battered women malingering psychological evidence in a recognition task? En A. Czerederecka, T. Jaskiewicz-Obydzinska, R. Roesch y J. Wójcikiewicz (Eds.), *Forensic psychology and law. Facing the challenges of a changing world* (pp. 327-336). Institute of Forensic Research Publishers. ISBN: 83-87425-17-8.

Arce, R., Fariña, F., y Fraga, A. (2000). Género y formación de juicios en un caso de violación. *Psicothema*, 12(4), 623-628. ISSN: 0124-9915.

Arce, R., Fariña, F., y Vivero, A. (2007). Estudio exploratorio de la efectividad de las técnicas de análisis de contenido de las declaraciones en casos de violencia de género. En C. Guillén y R. Guil (Coords.), *Psicología social: Un encuentro de perspectivas* (Vol. I, pp. 590-604). Cádiz: Asociación de Profesionales de la Psicología Social. ISBN: 978-84-608-0616-5.

Arce, R., y Fariña, F. (2007). Evaluación forense de la huella psíquica consecuencia de la violencia de género. En R. Arce, F. Fariña, E. Alfaro, C. Civera, y F. Tortosa. (Eds.), *Psicología Jurídica. Evaluación e intervención* (pp. 47-57). Valencia: Servicio de Publicaciones de la Diputació de València. ISBN: 84-7795-458-3.

Arce, R., y Fariña, F. (2007). La posible simulación de la víctima. Evaluación psicológico forense de la credibilidad y daño psíquico mediante el sistema de evaluación global. En P. Rivas y G.L. Barrios (Dirs.), *Violencia de género: Perspectiva multidisciplinar y práctica forense* (pp. 357-367). Navarra: Thomson Aranzadi. ISBN.: 978-84-8355-185-1.

Arce, R., y Fariña, F. (2009). Evaluación psicológica forense de la credibilidad y daño psíquico en casos de violencia de género mediante el Sistema de Evaluación Global. En F. Fariña, R. Arce, y G. Buéla-Casal (Eds.), *Violencia de género. Tratado psicológico y legal* (pp. 147-168). Madrid: Biblioteca Nueva. ISBN: 978-84-9742-941-2.

Seijo, D., Fariña, F., y Arce, R. (2009). La violencia doméstica. Repercusiones en los hijos. En F. Fariña, R. Arce, y G. Buéla-Casal (Eds.), *Violencia de género. Tratado psicológico y legal* (pp. 119-133). Madrid: Biblioteca Nueva. ISBN: 978-84-9742-941-2.

Vilariño, M., Fariña, F. y Arce, R. (2009). Discriminating real victims from feigners of psychological injury in gender violence: validating a protocol for forensic settings. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 1 (2), 221-243.

Intervención en violencia de género

Arce, R. y Fariña, F. (2007). Programa Galicia de reeducación psicosocial para maltratadores de género. En J. M. Sanmartín y J. M. Sabucedo (Eds.), *La violencia y sus contextos*. Barcelona, Ariel.

Arce, R., Fariña, F. (2006). Programa Galicia de reeducación para maltratadores de género. *Anuario de Psicología Jurídica*, 16, 41-64. ISSN: 0066-5126.

Arce, R., Fariña, F., Novo, M., y Seijo, D. (2011). Programa Galicia de reeducación de maltratadores de género: Un moldeo reeducativo de intervención en violencia de género. En J. M. Román, M. A. Carbonero, y J. D. Valdivieso (Comps.), *Educación, aprendizaje y desarrollo en una sociedad multicultural* (pp. 5799-5807). Madrid: Ediciones de la Asociación Nacional de Psicología y Educación. ISBN: 978-84-614-82-96-2.

Arce, R., Fariña, F., Novo, M., y Seijo, D. (2011). Programa Galicia de reeducación de maltratadores de género: Un modelo reeducativo de intervención en violencia de género. En J. M. Román, M. A. Carbonero, y J. D. Valdivieso (Comps.), *Educación, aprendizaje y desarrollo en una sociedad multicultural* (pp. 5799-5807). Madrid: Ediciones de la Asociación Nacional de Psicología y Educación. ISBN: 978-84-614-82-96-2.

Arce, R., Fariña, F., Vázquez, M. J., y Martín, J. J. (2011). Predicción del nivel de riesgo y medidas de gestión en maltratadores de género primarios. En F. Expósito, M. C. Herrera, G. Buéla-Casal, M. Novo, y F. Fariña (Eds.), *Psicología Jurídica. Áreas de investigación* (pp. 209-229). Santiago de Compostela: Consellería de Presidencia, Xustiza e Administracións Públicas. I.S.B.N: 978-84-693-9269-0.

Arce, R., y Fariña F. (2010). Diseño e Implementación del Programa Galicia de Reeducción de Maltratadores: Una Respuesta Psicosocial a una Necesidad Social y Penitenciaria. *Intervención Psicosocial* [revista en la Internet]. 2010 Jul [citado 2012 Mayo 22]; 19(2): 153-166. Disponible en:

http://scielo.isciii.es/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1132-05592010000200007&lng=es.

Arce, R., y Fariña, F. (2006). Programa de reeducación para maltratadores condenados por violencia de xénero na comunidade autónoma de Galicia. En M^a. Debén (Ed.), *O tratamento penal da violencia contras as mulleres. Da intensiva aplicación do principio de intervención mínima á introducción da perspectiva de xénero* (pp.23- 250). Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.

Arce, R., y Fariña, F. (2007). Intervención psicosocial con maltratadores de género. En J. M. Sabucedo y J. M. Sanmartín. *Los escenarios de la violencia* (pp. 29-43). Barcelona: Ariel. ISBN: 978-84-344-7484-0.

Arce, R., y Fariña, F. (2009). Intervención con penados en libertad por violencia de género: El programa Galicia de reeducación de maltratadores de género. En F. Fariña, R. Arce, y G. Buéla-Casal (Eds.), *Violencia de género. Tratado psicológico y legal* (pp. 235-249). Madrid: Biblioteca Nueva. ISBN: 978-84-9742-941-2.

Fariña, F., Arce, R., y Seijo, D. (2009). Programa de ayuda a los hijos que han vivido violencia familiar. En F. Fariña, R. Arce, y G. Buéla-Casal (Eds.), *Violencia de género. Tratado psicológico y legal* (pp. 251-265). Madrid: Biblioteca Nueva.

Fariña, F., Vázquez, Mª J., y Suárez, A. (2007). Una alternativa a la prisión para maltratadores de género: programa de reeducación. En J. Romay, *Perspectivas y retrospectivas de la psicología social en los albores del siglo XXI* (pp. 455-463). Madrid: Biblioteca Nueva. ISBN: 978-84-9742-777-7.

Fariña, F., Villar, R., y Suárez, A. (2004). Intervention avec des familles qui subissent une violence domestique: acquisition d'aptitudes basiques pour accepter et surmonter la separation conjugale chez des maltraité(e)s: une revision theorique. En R. Arce; F. Fariña, M. Novo, A., Egido; J. Ardoino, y G. Berger, (Eds.). *La pensée critique en éducation* (pp. 348-361). Santiago de Compostela, Universidad de Santiago de Compostela.

Novo, M., Fariña, F., Seijo, D., y Arce, R. (2012). Assessment of a community rehabilitation in convicted male intimate-partner violence offenders. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 12(2), 219-234. ISSN: 1697-2600.

Quintero, I., Fariña, F., y Arce, R. (2010, Octubre). Efectos del tratamiento en la psicopatología de penados por violencia de género del Programa Galicia. En R. González-Cabanach, A. Valle, R. Arce, y F. Fariña, F. (Eds.), *Calidad de vida, bienestar y salud* (p. 377). A Coruña: Psicoeduca. ISBN: ES-614-3441-1.

Outras conductas violentas: o acoso escolar.

Arce, R., Fariña, F. e Quintero, I. (2013). Evaluación forense de la simulación en casos de acoso escolar. *Aula Abierta*, 41(2), 67-74.

Novo, M., Fariña, F., Seijo, D. y Arce, R. (2013). Eficacia del MMPI-A en casos forenses de acoso escolar: simulación y daño psicológico. *Psychosocial Intervention*, 22, 33-40.

Recomendacións

Materias que continúan o temario

Estrutura social/O05G220V01501

Outros comentarios

Recoméndase:

- 1.-Ler, con anterioridade á explicación do docente, o material do tema que se vai tratar na sesión maxistral; de selo caso, anotarase as dúbidas para resolverlas na sesión maxistral.
 - 2.-Ler, mínimo, dous artigos da bibliografía básica e complementaria, que recolle a presente guía docente.
 - 3.-Participar activamente nas clases maxistrais, plantexando cuestións sobre os temas tratados.
 - 4.-Plantexarlle ao profesor preguntas/consultas que se consideren necesarias para comprender os contidos explicados nas sesións maxistrais, así como os procedementos implicados no desenrolo dos traballos encomendados polo docente.
-